

Universiteit Gent
Specifieke Lerarenopleiding Politieke en Sociale Wetenschappen
Academiejaar 2012- 2013

Onderzoeksopdracht

GO! : Humane wetenschappen
Leerplan Cultuurwetenschappen 2de graad

Expressie

20. De leerlingen kunnen de gelaagdheid in een kunstwerk ontdekken

Leerlingenbundel

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. De nabootsingstheorie: naar de oude wijsgeren	5
Plato	5
2.1 <i>De theorie van de ideale vormen</i>	5
2.2 <i>De kunstenaar imiteert een imitatie</i>	5
2.3 <i>Schoonheid?</i>	7
2.4 <i>Kritiek op Plato</i>	8
2.5 <i>Samenvatting en zelftoets</i>	10
3. De expressietheorie: het gevoel primeert.....	13
Tolstoi.....	13
3.1 <i>Eerste criterium</i>	13
3.2 <i>Tweede criterium</i>	14
3.3 <i>Derde criterium</i>	14
3.4 <i>Kritiek op Tolstoi</i>	15
Verder dan Tolstoi, kunst als zelfexpressie: de Croce-Collingwoodtheorie.....	16
3.5 <i>Kunst zit in de geest van de kunstenaar</i>	16
3.6 <i>Kunst is emoties begrijpen</i>	17
3.7 <i>De inhoud primeert</i>	17
3.8 <i>Samenvatting en zelftoets</i>	19
4. Naar een gulden middenweg	22
4.1 <i>Vorm of expressie?</i>	22
4.2 <i>Friedrich Nietzsche</i>	22
4.3 <i>Susanne Langer</i>	24
4.4 <i>Samenvatting en zelftoets</i>	26
5. Afsluitende opdracht	29

1. Inleiding

Beste leerling,

In deze bundel krijgen jullie een brok theorie over de gelaagdheid van kunst. In deze bundel worden een aantal theorieën aangereikt van grote denkers over kunst doorheen de tijd. In deze bundel krijgen jullie een beter inzicht in hoe kunst in elkaar zit. De verschillende theorieën reiken een methode aan hoe je naar kunst zou kunnen kijken.

De bundel is erg theoretisch. Dat wil zeggen dat het om leerstof gaat waarbij je zelf verder mag en moet nadenken. Dit kan op eerste gezicht moeilijk lijken maar er komt ook heel wat denkplezier bij kijken. Lees zeker de vele voorbeelden die bij de verschillende theorieën worden gegeven. Deze zullen je zeker helpen om alles beter te begrijpen.

Om jullie hierbij te helpen, hebben we de Homo Turisticus ingeschakeld. Als je de Homo Turisticus tegenkomt, dan wil dat zeggen dat je op een specifieke manier aandacht moet besteden aan een bepaald stukje. Hieronder leggen we even de verschillende tussenkomsten van de Homo Turisticus even uit.

Wiedaddeuh



Wiedaddeuh?

De Homo Turisticus wijst er hier op dat er meer uitleg volgt over een belangrijk persoon waarover we iets willen zeggen. Het is belangrijk om te weten wie die persoon is en wanneer hij leefde. Dat is nodig om de context waarin die persoon leefde en dacht beter te begrijpen.

Wadaddeuh



Wadaddeuh?

De Homo Turisticus wijst erop dat er hier een stuk uitleg volgt over wat die persoon net bedacht heeft. Eigenlijk staat hier de essentie van de theorie.

Veurbeeldse**Veurbeeldse**

Om de leerstof beter te begrijpen, heeft de Homo Turisticus enkele gevatte voorbeelden verzameld. Lees de voorbeelden aandachtig!

Opdrachtseu**Opdrachtseu**

De Homo Turisticus heeft een opdracht voor jou! Lees de opdracht aandachtig. Soms moet je in groep werken. Voor meer informatie kan je terecht bij de leerkracht.

Keerkeweer**Keerkeweer**

Soms kan het allemaal een beetje veel zijn. Daarom heeft de Homo Turisticus nog eens alle belangrijke informatie verzameld in een paar slagzinnen. Uiteraard zijn de verschillende hoofdstukken het belangrijkste, maar deze zinnen kunnen je helpen om de bomen door het bos te zien.

Checktkeer af**Checktkeer af**

Heb je alles wel onder de knie? Ben je voorbereid als er een overhoring komt? Wil je nog eens kijken of je alles wel goed begrijpt? De Homo Turisticus heeft de oplossing! Met de zelftoets kan je kijken of je alles wel goed begrijpt. Het is een soort mini-toets over wat je hebt gezien. Voor de oplossingen kan je bij je leerkracht terecht.

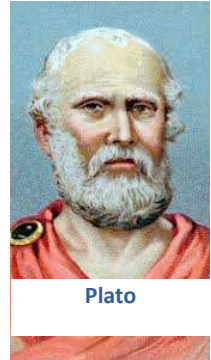
2. De nabootsingstheorie: naar de oude wijsgeren

Plato

Wiedaddeuh



De eerste theorie die we hier bespreken is die van Plato (427 vc -347 vc). Plato was een Griekse wijsgeer, één van de eerste filosofen. De theorie is dan ook zeer oud, maar heeft tot op de dag van vandaag nog steeds zijn waarde. Om Plato's theorie van de kunst te begrijpen, is het belangrijk dat we Plato's visie op de werkelijkheid bespreken. Zijn theorie noemen we de nabootsingstheorie vanuit de filosofische invalshoek van 'de realiteit'. Iets nabootsen wil zeggen dat er 'iets' moet zijn om na te bootsen. Dat 'iets' noemen we 'referentie'.



2.1 De theorie van de ideale vormen

Wadaddeuh



De wereld volgens Plato, is in constante beweging. Daarom nemen we hetzelfde ding nooit op dezelfde wijze waar. Toch proberen wij in die voorwerpen hetzelfde te zien, te kijken wat ze gelijk maakt. We zoeken dus steeds naar de eigenschappen die we terugvinden in elk voorwerp apart. Zo kunnen we ons ook een idee vormen van perfectie van een voorwerp: als we weten wat we waarnemen, wat we zien, dan weten we ook wat we niet zien. We kunnen de perfecties, perfecte vormen niet zien, maar we kunnen ze ons wel voorstellen. Maar hoe komt het dat we de perfecte vormen niet kunnen waarnemen, maar ze ons wel kunnen voorstellen? Plato vindt hier de verklaring als zou er een soort ideale wereld zijn, die alleen maar ideale vormen bevat. Dat wat we zien of waarnemen zijn 'verschijningen' of 'afspiegelingen'. Deze denkwijze is de theorie van de ideale vormen en ze is de basis voor de nabootsingstheorie.

2.2 De kunstenaar imiteert een imitatie

Hoe vertalen we Plato's theorie van de ideale vormen nu naar kunst?

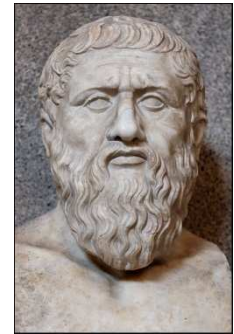
Volgens Plato moet je een verschil maken tussen een ambachtsman en een kunstenaar. Een ambachtsman probeert zich een mentaal beeld te vormen van een ideale vorm en dat is het model voor zijn product.

De kunstenaar echter, die heeft geen mentaal beeld van een ideale vorm, want hij heeft niet voldoende kennis over het product. Daarom maakt hij enkel een kopie van een kopie: hij kopieert wat hij ziet (waarneembaar) dat weer afgeleid is van een kopie van een ideale vorm (wat de ambachtsman doet). Voor Plato is kunst dan ook enkel en alleen maar een imitatie.

Veurbeeldse



Een beeldhouwer maakt een borstbeeld van Plato. Plato zou zeggen dat dit enkel een beeld is van zichzelf. Het beeld van Plato is dus van een volledig andere orde dan de mens Plato. Ondanks gelijkenissen (uiterlijk), heeft het beeld volledig andere eigenschappen (innerlijk). Het is dus amper een imitatie van iets dan onwerkelijk is (want de manier waarop wij Plato waarnemen gebeurt door onze zintuigen, die ons alleen maar misleiden).



Opdrachtseu



OPDRACHT

Verzin zelf een voorbeeld waar je de nabootsingstheorie kan toepassen in een kunstwerk. Vertrek hiervoor bij dingen rondom je heen: het klaslokaal. Hoe kunnen voorwerpen uit het klaslokaal tot een kunstwerk worden gevormd volgens de nabootsingstheorie? Werk hiervoor in groepjes van 4. Elk van jullie kiest een voorwerp uit. Vervolgens kiezen jullie het beste voorwerp eruit. Dat bespreken jullie in groep. Iedereen heeft zijn inbreng, maar elk van jullie krijgt een speciale rol aangewezen door de leerkracht.

De rollen zijn:

***De moderator**

***De tekenaar**

***De presentator**

***De tijdsbewaarder/secretaris**

Meer informatie over de rollen krijg je van de leerkracht.

.....
.....
.....
.....
.....

2.3 Schoonheid?

Als je bovenstaande theorie begrijpt, dan begrijp je ook wel dat Plato het niet zo nauw neemt met kunst. Voor Plato lag schoonheid en esthetiek niet in de waarneembare wereld, maar in de wereld van de ideale vormen. Het idee van de schoonheid is dus onbereikbaar en kan nooit bereikt worden. Alle vormen van schoonheid zijn immers een imitatie en zijn verre van de zuivere vorm van schoonheid.

Voor Plato moest kunst zo veel mogelijk het waarheidsgetrouwe nastreven. Hij hechtte dan ook veel belang aan de juiste proporties, aan harmonie. Kunst moest voor Plato eerder een wiskundige wetmatigheid nastreven, net zoals filosofie dat moest doen. Kunst als ‘mimesis’ (Grieks woord voor ‘nabootsing’) was voor hem niet goed, hij veroordeelde deze vormen van kunst. De zuivere schoonheid en goedheid moest worden nagestreefd worden en dit kon alleen door filosofie.

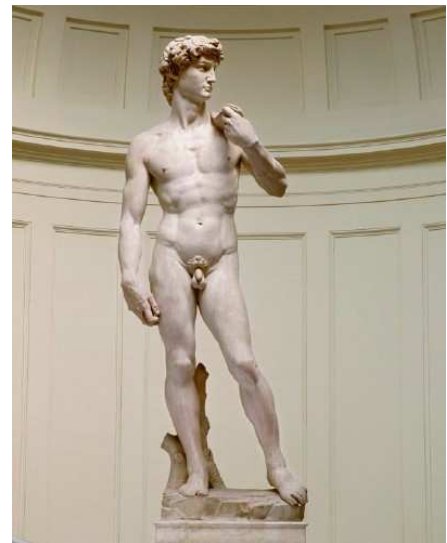
Een schematische voorstelling van de nabootsingstheorie



2.4 Kritiek op Plato

De theorie op kunst van Plato is nogal elitair en dat lokte tegenstand uit. Voor Plotinos, een filosoof die voortwerkte op het werk van Plato, stond de kunstenaar meer op gelijke voet met de ambachtsman. De kunstenaar zou in staat moeten zijn om een nabootsing te maken van de ideale wereld en niet van de zintuiglijke wereld. Ook al blijft de verwezenlijking van dat ideaal nog steeds gebrekkig, het is de moeite om dat ideale proberen te bereiken.

Dit leidde ertoe dat in de renaissanceperiode veel kunstenaars zich lieten inspireren door de zoektocht naar dit ideaalbeeld. Kunstenaars zoals Rafaël, Michelangelo en Leonardo Da Vinci gingen op zoek naar een ideaalbeeld van de mens in hun scheppingsproces. Onvermijdelijk raakten zij amper het ideaalbeeld: de nabootsing bleef bestaan maar ze was wel rechtstreeks verbonden met de wereld van de ideale vormen.



David van Michelangelo

In navolging van de nabootsingstheorie kunnen we ook het realisme als kunststroming onderscheiden.

Het realisme impliceert dat we de idealistische voorstelling opgeven en ons alleen maar spiegelen aan wat onze zintuigen ons aan informatie geven. Wat we zien, wat we waarnemen, dat is de werkelijkheid. Het is de noodzakelijkheid van de kunst om de concrete werkelijkheid zo exact mogelijk na te bootsen.

De invloed van Plato's nabootsingstheorie blijft dus tot op vandaag nazinderen. Zo kunnen we hier ook ontwikkelingen op vlak van film en fotografie situeren. De ontdekking van fotografie en film om de werkelijkheid zo goed mogelijk na te bootsen hebben grote verwachtingen gewekt.

Veurbeeldse



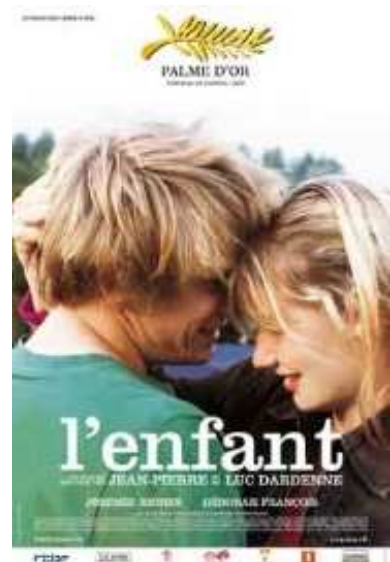
De Arenleessters is een schilderij van Jean-François Millet (1857). Het is een werk waar drie boerenvrouwen worden afgebeeld. Dit schilderij is een perfect voorbeeld van een realistisch schilderij (onderdeel van de realistische kunststroming) omdat het een erg realistische representatie is van het boerenambacht. Binnen de nabootsingstheorie past dit schilderij binnen de denkwijze: we geven enkel weer wat we zien, zonder er dingen bij te verzinnen.



Veurbeeldse



Het hoeft niet altijd over schilderijen te gaan in de bespreking van kunst. Ook recentere films kunnen vanuit een kunstfilosofisch perspectief worden bekeken. Luc en Jean-Pierre Dardenne zijn twee Belgische broers en zijn beroemd en gelauwerd in de filmwereld omwille van hun prachtige, realistische films. *L'enfant* is één van hun meest bekroonde films. Het verhaal gaat over een koppel, Sonia en Bruno, die leven van een uitkering en van de diefstallen gepleegd door Bruno en zijn bende. Wanneer ze een kindje krijgen, ziet Bruno dat meteen als een nieuwe bron van inkomsten. Maar Sonia denkt er wel anders over.



De film is echt realistisch: het toont een beeld van de echte, rauwe realiteit waarin jonge mensen in armoede leven.

Veurbeeldse

In de nabootsingstheorie gaat het niet alleen over de meest realistische benadering van kunst. Ook andere kunststromingen kunnen binnen de nabootsingstheorie behandeld worden. Neem nu een werk van Pablo Picasso, *Reservoir*, een kunstwerk dat te situeren valt binnen het kubisme. Plato hecht wel degelijk erg veel belang aan het mathematische, juiste proporties en een harmonie binnen een kunstwerk. In het kubisme staan orde, reflectie en constructie centraal. Daarbij maakte men gebruik van driedimensionale vormen. Men werkte heel secuur, heel doordacht binnen een soort wiskundige wetmatigheid. Men gebruikte ook geometrische vormen om de natuur vorm te geven. Voor de kubisten schilde de waarheid van de natuur in die vormen en die probeerden ze dan ook weer te geven in hun werken.



2.5 Samenvatting en zelftoets

Keerkeweer

SAMENGEVAT

Hieronder vind je in enkele kernzinnen de essentie van het bovenstaande deel. Dit kan als leidraad dienen voor het instuderen van de leerstof.

- *Plato maakt een onderscheid tussen de ambachtsman en de kunstenaar;*
- *Voor Plato is kunst een imitatie van een imitatie;*
- *Die imitatie verwijst naar de ideale vorm, die niet bestaat;*
- *Voor Plato primeert de vorm van de kunst: het moet zo zuiver en zo schoon mogelijk zijn;*
- *Veel kunstenaars (vooral vanuit de renaissance) gingen op zoek naar de ideale vorm die Plato voorschreef;*
- *Het realisme als kunststroming bouwt voort op de nabootsingstheorie van Plato: onze zintuigen vertellen ons een verhaal en dat zetten we om tot kunst.*

Checktkeer af

ZELFTOETS



Hieronder vind je enkele voorbeeldvragen die je in staat kunnen stellen om de leerstof beter te begrijpen. Ben je in staat om alle vragen op te lossen, dan heb je het onder de knie!

Vraag 1

Beoordeel de volgende stellingen over de nabootsingstheorie.

1. Volgens Plato moet een kunstenaar zoveel mogelijk een bestaande perfectie te proberen benaderen.
2. De nabootsingstheorie zegt dat een kunstwerk altijd een ander voorwerp (een referentie) moet nabootsen.
3. Plato zou geen fan geweest zijn van abstracte kunst.
4. Film en fotografie zijn vandaag voorbeelden hoe de nabootsingstheorie van Plato nog steeds invloed heeft.

Kies één van volgende alternatieven.

- a. Alleen stellingen 1 en 2 zijn correct
- b. Alleen stellingen 3 en 4 zijn correct
- c. Geen van deze stellingen is correct
- d. Alleen stelling 2 en 3 zijn correct

Vraag 2

Waarom is de nabootsingstheorie –toch een theorie die meer dan 2000 jaar oud is– tot op de dag van vandaag nog steeds relevant? Probeer een antwoord te geven aan de hand van een voorbeeld van een kunstwerk.

.....

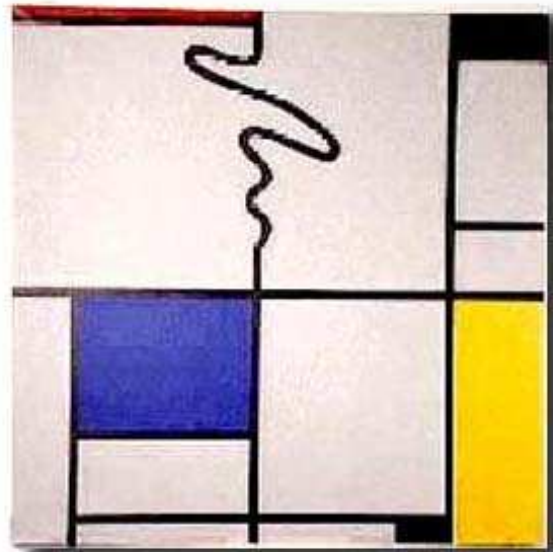
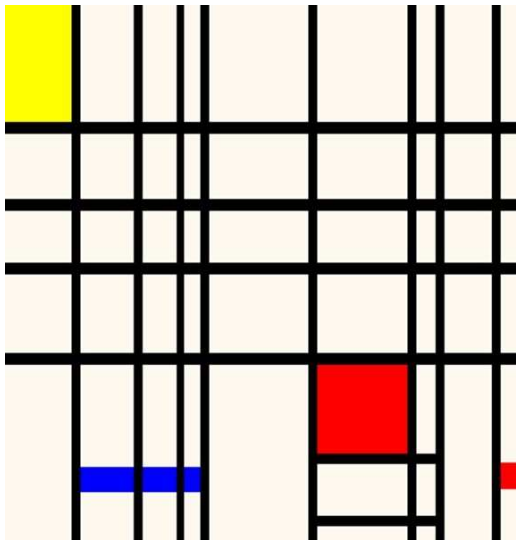
.....

.....

.....

.....

Vraag 3



Links vind je het schilderij Compositie van de Nederlandse schilder Piet Mondriaan (1921). Rechts vind je het schilderij Mondriaan Revisited van Rob Scholte (1997). Welke van de twee kunstwerken streven de idealen van de nabootsingstheorie volgens Plato na volgens jou? En waarom het andere kunstwerk dan helemaal niet? Leg uit!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. De expressietheorie: het gevoel primeert

Tolstoi

Wiedaddeuh



Voor onze volgende theorie grijpen we terug naar het werk van Leo Tolstoi (1829-1910). Tolstoi is een beroemde Russische schrijver. Hij schreef vele verhalen en had ook een groot aandeel in het schrijven rond kunstfilosofie.

Wadaddeuh



Voor Tolstoi is kunst –in tegenstelling tot Plato- niet iets dat kan bepaald worden aan de hand van een allesomvattende theorie. Hij stelt dat er geen mathematische wetmatigheden aan te pas komen om te bepalen wat mooi en goed is.

3.1 Eerste criterium

Tolstoi bepaalt het eerste criterium van het vraagstuk *Wat is kunst?* als volgt: kunst is louter en alleen een gevoelskwestie.

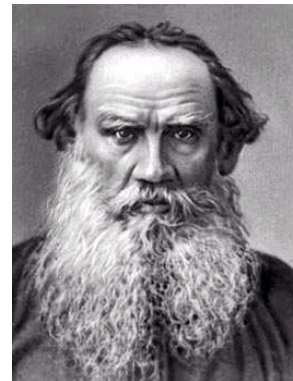
Daar waar taal ideeën uitdrukt, drukt kunst gevoelens uit.

Tolstoi maakt meteen ook de vergelijking tussen kunst en wetenschap. Wetenschap is voor Tolstoi het domein van de rationele kennis, alles wat logisch kan verklaard worden. Iets wordt pas waarheid als het wetenschappelijk onderzocht wordt.

Kunst daarentegen brengt diezelfde waarheden van

het gebied van kennis (wetenschap) over naar het gebied van het

gevoel. Kunst heeft niets te maken met kennis of met intellect, maar is puur een zaak van gevoel en intuïtie. Daarom is kunst iets individueel in vergelijking met wetenschap die eerder universeel is.



Leo Tolstoi

Opdrachtseu



OPDRACHT

Tolstoi maakt het onderscheid tussen wetenschap en kunst.
Vul de ontbrekende termen aan in onderstaand schema. Als je wil,
kan je raad vragen aan je gebuur.

Wetenschap	Kunst
Gebaseerd op	Gebaseerd op gevoel
Waarheid via	Waarheid via emotie
Logische argumentatie
Universeel: staat vast	Wordt bepaald

3.2 Tweede criterium

Het tweede criterium dat Tolstoi bepaalt is dat de kunstenaar de opdracht heeft om zijn publiek met de gevoelens te confronteren die hijzelf ondergaat. De kunstenaar moet als het ware het publiek overtuigen van het gevoel dat hij in zijn kunstwerk stak. Hij pleit hiermee ook voor een democratisering van de kunst: kunst moet voor iedereen toegankelijk zijn. Daarbij geeft hij met zijn theorie ook kritiek op de moderne kunst die vooral een luxe-artikel werd voor een elite publiek. Als gevolg van deze ontwikkelingen werd kunst volgens Tolstoi volledig vervreemd voor 'de gewone mensen'.

Voor Tolstoi was de sociale dimensie van kunst erg belangrijk. Hij wou dat kunst weer de gevoelens van de bredere lagen van de bevolking ging aanspreken. Het moest voor Tolstoi meer gaan over gevoelens zoals broederlijke liefde, gevoelens die de gewone mens meer typeerden.

3.3 Derde criterium

Het sociaal engagement van de kunst brengt ons bij het derde criterium dat Tolstoi voorschrijft: de ethische dimensie. Kunst moest bijdragen tot de morele verheffing

van het volk. Kunst heeft een missie: het moet het publiek ‘besmetten’ met gevoelens van naastenliefde en solidariteit. Tolstoi heeft zich ook tot het christendom bekeerd. Deze waarden staan overigens centraal in het christendom.

3.4 Kritiek op Tolstoi

Opdrachtseu



OPDRACHT

Tolstoi's theorie werd fel bekritiseerd. Ongetwijfeld vind je zelf ook wel een paar dingen aan Tolstoi's theorie waarvan jij vindt dat ze niet kloppen. Hieronder vind je drie citaten van Tolstoi. Probeer aan de hand van je inzicht dat je hebt opgedaan over de nabootsingstheorie van Plato enkele punten van kritiek op Tolstoi te formuleren. Doe dit bij elk citaat. Zoek het niet te ver. Denk maar aan muziek die je graag hoort of een film die je leuk vindt. Werk individueel.

“Alleen wanneer een publiek begeistert is door de gevoelens die een auteur of kunstenaar zelf heeft gevoeld, dan kunnen we spreken van kunst.”

.....

.....

.....

.....

“Wij verstaan kunst alleen maar onder wat we horen en zien in theaters, bij concerten en tentoonstellingen, gebouwen, standbeelden, boeken, poëzie, ... Maar dit is allemaal maar een klein deeltje van de kunst, de kunst van het communiceren met elkaar. [...] Alles is eigenlijk een artistieke activiteit. We bedoelen hiermee niet alle menselijke activiteit van het overbrengen van gevoelens, maar wel die gevoelens die we overbrengen en waar we een speciaal belang aan geven.”

.....
.....
.....
.....

“Indien mensen de mogelijkheid niet hebben om door kunst te worden begeesterd, dan zouden mensen woester, wilder zijn, en bovenal zouden ze meer vijandig zijn ten opzichte van elkaar.”

.....
.....
.....
.....

Verder dan Tolstoi, kunst als zelfexpressie: de Croce-Collingwoodtheorie

Wiedaddeuh



De Croce-Collingwoodtheorie (in het kort de CC-theorie) is een samentrekking van de theorie van Benedetto Croce (1866-1952), een Italiaanse filosoof en Robert Collingwood (1889-1943), een Engelse filosoof. Vanwege de overeenkomsten tussen de beide theorieën, spreekt men vaak van de Croce-Collingwoodtheorie.

3.5 Kunst zit in de geest van de kunstenaar

Wadaddeuh



De eerste fundamentele stelling van de CC-theorie is dat het kunstwerk zelf zich in de geest van de kunstenaar bevindt: kunst is de expressie van intuïtie of de verbeelding.

Het kunstwerk zelf bestaat dus enkel in de geest van de kunstenaar en is niet hetzelfde als het materiële product van het kunstwerk.

Bijvoorbeeld een schilderij zou volgens deze theorie niet het kunstwerk zijn, maar wat de kunstenaar ermee bedoelt, wat hij in gedachten had toen hij het werk schilderde, dat is het kunstwerk. Dat maakt ook dat het kunstwerk pas echt voor een publiek toegankelijk is wanneer de toeschouwer de oorspronkelijke bedoeling of expressie van de kunstenaar opnieuw beleeft. De toeschouwer moet dus het idee van de kunstenaar kennen, beleven, herscheppen om het materiële product tot kunst te ‘snappen’.

3.6 Kunst is emoties begrijpen

De CC-theorie gaat verder dan Tolstoi. Tolstoi zei dat kunst puur uit emotie, uit een gevoel te creëren viel. De CC-theorie zegt dat je ook maar enkel een kunstwerk kunt begrijpen als je de bedoelde emotie van de kunstenaar ook voelt. Als we ons vereenzelvigen met een kunstwerk, als we een emotie voelen bij het kunstwerk, dan treedt er zelfexpressie op. Dat is bij iedereen anders: iedereen bekijkt een kunstwerk op zijn eigen manier (ook een verschil met Tolstoi).

3.7 De inhoud primeert

Andere denkers bouwden op deze ideeën voort. Het komt er grotendeels op neer dat voor deze denkers niet de vorm de kunst uitmaakt, maar het idee achter het kunstwerk in wezen de kunst is. De inhoud van het kunstwerk is doorslaggevend. Daarom is de waarde die aan een kunstwerk kan worden gegeven enkel afhankelijk van de ideeën over kunst én de mate waarin deze ideeën nieuw zijn met betrekking tot de functie van kunst. Deze opvatting over kunst geeft ons meteen ook inzicht waarom een reproductie, een nabootsing van een oud kunstwerk niet meteen als kunst zou worden aanzien. Stel je voor dat er nu een beeldhouwer een werk van Michelangelo zou nadoen: zou hij nog steeds met dezelfde faam worden bejubeld?

Veurbeeldse



In de periode van de romantiek (eind 18^{de}-19^{de} eeuw) gold dat de spontane emotie en de verbeeldingskracht van de kunstenaar de drijfveren waren voor kunstbeoefening. Voorbeelden van romantische schilders zijn Caspar David Friedrich (Duitsland, 1774-1840), Eugène Delacroix (Frankrijk, 1798-1863), Théodore Géricault (Frankrijk, 1791-1824) en William Turner (Engeland, 1775-1851). In romantische schilderijen wordt alles vaak overdreven. De afbeeldingen staan meestal ver van de werkelijkheid. Er was een grote aantrekkingskracht tot bepaalde vormen van emoties, die groots werden uitgebeeld. Zo schilderde Géricault in 1818 *Het vlot van Medusa*. Hij probeerde aan de hand van het gebruik van verschillende kleuren een welbepaalde emotie te vertellen. Dit deed hij door een bestaand verhaal te vertellen over het zinken van een Frans marineschip. Hierbij besteedde Géricault veel aandacht aan het heldhaftige, het onstuimige en hij maakte gebruik van veel donkere kleuren. Het schilderij stond symbool voor de aanklacht tegen de Franse natie.



Veurbeeldse

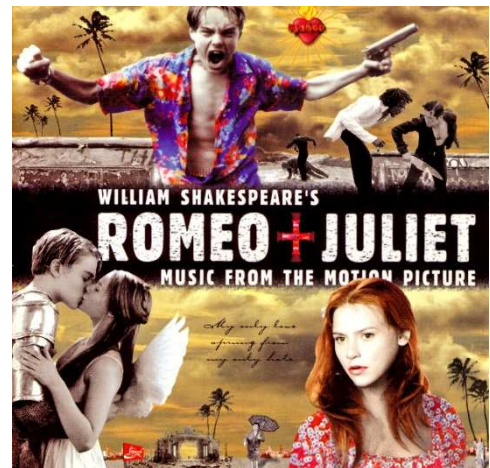


Hoewel William Shakespeare (Engeland, 1564-1616) strikt tot de renaissancekunstenaars behoort, werden zijn werken (vooral zijn theaterstukken) pas ontdekt tijdens de periode van de romantiek. Shakespeare was zo'n schrijfgenie dat hij verschillende genres schreef, en soms een mengelvorm van verschillende genres in zijn stukken stak. Hoewel hij schreef in de taal van het volk (daarvoor stond hij ook bekend), schreef Shakespeare vanuit de emotie en karaktertrekken van zijn personages. Een van zijn bekendste theaterstukken is *Romeo & Julia*, een liefdesverhaal tussen twee jonge mensen die uit twee verschillende, vijandige families komen. Het verhaal kende veel bewerkingen en heeft daarom nog een enorme invloed op verschillende kunstwerken tot op de dag van vandaag.



Leonard Bernstein maakte in 1957 *West Side Story*, een musical gebaseerd op het verhaal van Romeo en Julia. Het verhaal speelde zich af in de sloppenwijken van New York, een hedendaagse interpretatie van het Verona waarover Shakespeare schreef in zijn versie.

Nog recenter, in 1996, kwam Baz Luhrmann's *Romeo + Juliet* uit. De film (met een jonge Leonardo Di Caprio in de hoofdrol) speelt zich af in Los Angeles, in Verona Beach (een duidelijke verwijzing naar Shakespeare). Het hele verhaal van Romeo en Julia wordt verteld, maar zwaarden en paardenkoetsen worden vervangen door revolvers en snelle auto's. Enkel de oorspronkelijke Shakespeareaanse dialogen zijn behouden.



3.8 Samenvatting en zelftoets

Keerkeweer



SAMENGEVAT

Hieronder vind je in enkele kernzinnen de essentie van het bovenstaande deel. Dit kan als leidraad dienen voor het instuderen van de leerstof.

- *Tolstoi deelt het vraagstuk "Wat is kunst?" op in drie criteria;*
- *Voor Tolstoi is kunst louter en alleen een gevoelskwestie;*
- *Tolstoi zet kunst en wetenschap rechtlijnig tegenover elkaar: kunst is gevoel, wetenschap is kennis;*
- *Voor Tolstoi heeft de kunstenaar de opdracht op het publiek te 'besmetten' met zijn gevoel. Hij noemt dit de sociale dimensie van kunst;*

- Tolstoi bekeerde zich tot het christendom en vond dat kunst moest bijdragen tot de morele verheffing van het volk;
- De CC-theorie staat voor de Croce-Collingwoodtheorie en is een samensmelting tussen twee gelijkaardige theorieën over kunstfilosofie;
- Voor de CC-theorie is kunst de expressie van de kunstenaar zelf;
- Het materiële product speelt bij de CC-theorie geen rol;
- Om een kunstwerk te snappen, moet je volgens de CC-theorie de emotie van de kunstenaar ook begrijpen;
- Als we diezelfde emotie voelen, dan treedt er volgens de CC-theorie zelfexpressie op.

Checktkeer af



ZELFTOETS

Hieronder vind je enkele voorbeeldvragen die je in staat kunnen stellen om de leerstof beter te begrijpen. Ben je in staat om alle vragen op te lossen, dan heb je het onder de knie!

Vraag 1

Beoordeel de volgende stellingen over de expressietheorie.

1. Volgens Tolstoi hoeft een kunstenaar geen kennis te hebben om een kunstwerk te maken.
2. De expressietheorie zegt dat je kunst pas kan snappen als je hetzelfde gevoel hebt als de kunstenaar bij het maken van zijn kunstwerk.
3. Tolstoi vond dat kunst alleen maar kon gemaakt worden door arme mensen.
4. Voor Tolstoi moet aan de drie criteria worden voldaan om te kunnen spreken van kunst.

Kies één van volgende alternatieven.

- a. Alleen stellingen 2 en 3 zijn correct
- b. Alleen stellingen 1 en 4 zijn correct
- c. Alleen stelling 1 en 3 zijn correct
- d. Alle bovenstaande stellingen zijn correct.

Vraag 2

Vul de ontbrekende woorden aan.

Net zoals Tolstoj hecht de CC-theorie geen belang aan het aspect van een kunstwerk. Het belangrijkste voor de CC-theorie is het van de kunstenaar. Als de kunstenaar erin slaagt om dat over te brengen naar een toeschouwer, dan treedt er bij die toeschouwer. Daarom is ook de van het kunstwerk belangrijk. Het zorgt tevens voor een tijdsaspect: een kunstenaar dacht vroeger anders dan hoe wij nu denken over verschillende zaken.

Vraag 3

Wat is het verschil tussen de visie van Tolstoj en de CC-theorie op kunst? Gebruik de woorden expressie, sociale dimensie en geloof.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. Naar een gulden middenweg

4.1 *Vorm of expressie?*

Uit de bovenstaande theorieën kunnen we twee verschillende opvattingen onderscheiden: voor de ene primeert de vorm om iets als kunst te beoordelen (Plato), voor de andere is het meer de expressie, het gevoel dat meespeelt in de beoordeling van kunst (Tolstoi en anderen). Wat is het nu? Het lijkt ons moeilijk om een keuze te maken. Aan de ene kant kan je zeggen dat kunst altijd wel met gevoel te maken heeft: als je ontroerd wordt door een kunstwerk, dan primeert het gevoel. Maar dat gevoel is niet bij iedereen hetzelfde, dus kan je moeilijk een algemeen geldend oordeel vellen of iets effectief kunst is. Als jij ontroerd wordt door een liedje van Justin Bieber en een kunstkenner wordt ontroerd door een schilderij van Francis Bacon, dan zou volgens de expressietheorieën jullie beiden akkoord moeten gaan met het feit dat zowel het lied als het schilderij als kunst zou worden beoordeeld. Misschien wat vreemd, niet? Aan de andere kant wordt er in de expressietheorieën geen aandacht besteed aan de vorm van de kunst. Als een werk een echt technisch meesterwerk is, maar niet bepaald gevoelens losweekt bij een persoon, dan zou het niet als kunst kunnen worden beoordeeld. Maar klopt dat wel? Misschien moeten we op zoek gaan naar een compromis. Een soort gulden middenweg. Die zullen we dan ook bespreken in het volgende deel.

Het antwoord op onze vraag kunnen we vinden in de betogen van twee andere denkers: Friedrich Nietzsche en Susanne Langer.

4.2 *Friedrich Nietzsche*

Wiedaddeuh



Nietzsche (1844-1900) was een beroemde Duitse filosoof. Nietzsche hechtte veel belang aan het onbewuste, datgene waar we geen vat op hebben. Hij plaatste het idee van het onbewuste ook binnen het denken rond kunst.



Friedrich Nietzsche

Wadaddeuh



Volgens Nietzsche is de scheppingsdrang om iets te maken een onbewust gevoel bij de kunstenaar. Dit onbewuste gevoel komt voort uit een soort oerwil, een niet te benoemen drijfkracht. Let hier ook op de raakpunten met de expressietheorie: Nietzsche ging ervan uit dat een soort drift de drijfveer was om kunst te maken. Die drift noemde Nietzsche het dionysische. Maar hij ging verder dan dat: het is niet mogelijk voor de kunstenaar om enkel en alleen beroep te doen op zijn onbewuste gevoelens. De kunstenaar moet immers ook bewust zijn van de vormgeving van zijn kunstwerk. Die bewustheid noemde Nietzsche het apollinische. Die bewuste vormgeving vormt een spanningsveld met het onbewuste gevoel. Zonder de vormgevende, bewuste kracht kan de kunstenaar onmogelijk zijn overweldigende, onbewuste inspiratie tot uitdrukking brengen. Daarom vormt kunst volgens Nietzsche een synthese, een samensmelting tussen vorm (het apollinische) en gevoel (het dionysische).

Veurbeeldse



In Nietzsche's denkwijze vinden we veel elementen terug die ons naar de expressionistische kunststroming brengen. Het expressionisme is een kunststroming die gekenmerkt wordt door een hoge mate van emotionele effecten die daardoor aan de realiteit worden onttrokken.



Het focust zich op de emotionaliteit van de kunstenaar. Een voorbeeld van een expressionistisch kunstwerk is *De Intrede van Christus in Brussel in 1889* door James Ensor. Ensor was een Belgische kunstenaar en zijn werken staan bekend

omwille van hun felle kleuren en grillige beelden die veeleer slordig geschilderd zijn.

4.3 Susanne Langer

Wiedaddeuh



Verder bouwend op de ideeën van Nietzsche, bedacht Susanne Langer (1895-1985), een Amerikaanse cultuurfilosofe, het idee van de kunst als symbool. Nietzsche probeerde al een soort naam te geven voor de samensmelting tussen de vorm en het gevoel. Dat noemde hij het symbool: de kunstenaar zorgt ervoor dat hij - in zijn beleving - een aantal symbolen ontwikkelt.



Susanne Langer

Wadaddeuh



Langer was ervan overtuigd dat ze kon aantonen dat kunst een symbolische taal spreekt. Kunst vertelt met andere woorden steeds een verhaal. Ze haalde hierbij ook de mosterd bij Plato's nabootsingstheorie. Voor haar gaat kunst echter niet om het kopiëren van de werkelijkheid, maar om een verwantschap tussen taal en werkelijkheid: we kunnen maar iets snappen en benoemen als we dezelfde 'taal' spreken. Langer legde hiermee het verband met muziek: ze probeerde te verklaren waarom muziek (vorm) ook voor een deel expressief (gevoel) kon zijn. Het onderliggende gevoel (de melodie, de tekst) komt symbolisch tot uiting in de vorm (het lied zelf). Kunst is dus een schepping van gevoelens, die symbool staan voor de vorm.

Veurbeeldse



Muziek zit volgens Langer vol met symbolen. Die symbolen vind je terug in de tekst en in het nummer zelf. Hieronder vind je de tekst van *Under The Bridge*, een nummer van de Red Hot Chili Peppers. Het nummer zelf is te beluisteren op <http://www.youtube.com/watch?v=lwlogyj7nFE>.

Sometimes I feel
Like I don't have a partner
Sometimes I feel
Like my only friend
Is the city I live in
The city of angels
Lonely as I am
Together we cry

I drive on her streets

'Cause she's my companion
I walk through her hills
'Cause she knows who I am
She sees my good deeds
And she kisses me windy
I never worry
Now that is a lie

I don't ever want to feel
Like I did that day
Take me to the place I love
Take me all the way
I don't ever want to feel
Like I did that day
Take me to the place I love
Take me all the way (yeah yeah)

It's hard to believe
That there's nobody out there
It's hard to believe
That I'm all alone
At least I have her love
The city she loves me
Lonely as I am
Together we cry

I don't ever want to feel
Like I did that day
Take me to the place I love
Take me all the way
I don't ever want to feel
Like I did that day
Take me to the place I love
Take me all the way (yeah yeah)
Ooh no (no no yeah yeah)
Love me I say yeah yeah

Under the bridge downtown
Is where I drew some blood
Under the bridge downtown
I could not get enough
Under the bridge downtown
Forgot about my love
Under the bridge downtown
I gave my life away (yeah yeah)

Ooh no (no no yeah yeah)

Here I stay yeah yeah

Here I stay

In het nummer vinden we een grote symboliek terug. Het nummer is geschreven door de frontman van de Red Hot Chili Peppers, Anthony Kiedis. Hij vertelt in dit nummer over zijn gevoelens naar zijn vrienden toe, Flea en John Frusciante (twee andere bandleden). Hij voelde zich erg in de steek gelaten door zijn vrienden en zocht troost in de stad, meer bepaald onder een brug. De stad werd als het ware zijn enige vriend. Kiedis schreef het lied ook in de periode waar hij veel drugs gebruikte. Ook deze elementen komen terug in de songtekst.

Opdrachtseu



OPDRACHT

Zoek zelf een liedje dat je nauw aan het hart ligt. Zoek de songtekst op van het lied en bestudeer nauwkeurig wat de componist hiermee wil bedoelen. Hou rekening met het nummer en de melodie. Kom zo tot een interpretatie van de symboliek die het nummer met zich meedraagt.

4.4 Samenvatting en zelftoets

Keerkeweer



SAMENGEVAT

Hieronder vind je in enkele kernzinnen de essentie van het bovenstaande deel. Dit kan als leidraad dienen voor het instuderen van de leerstof.

- *Friedrich Nietzsche en Susanne Langer proberen een gulden middenweg te vinden tussen de nabootsingstheorie en de expressietheorie;*
- *Voor Nietzsche is kunstbeoefening een spanningsveld tussen het onbewuste (de drift, de emotie) en het bewuste (vorm, structuur);*

- Een kunstenaar kan niet zonder een van de twee, de twee moeten steeds aanwezig zijn;
- Langer bouwde voort op Nietzsche en zei dat kunstwerken symbolen zijn die de kunstenaar maakt;
- Voor Langer spreekt kunst een taal;
- Langer hechtte veel belang aan muziek als symbolische uiting van een vorm.

Checktkeer af



ZELFTOETS

Hieronder vind je enkele voorbeeldvragen die je in staat kunnen stellen om de leerstof beter te begrijpen. Ben je in staat om alle vragen op te lossen, dan heb je het onder de knie!

Vraag 1

Beoordeel de volgende stellingen over de zoektocht naar een gulden middenweg tussen vorm en expressie.

1. Als we of de nabootsingstheorie of de expressietheorie apart als uitgangspunt gebruiken, is het moeilijk om kunst te beoordelen.
2. Volgens de nabootsingstheorie is muziek van Madonna en een beeldhouwwerk van hetzelfde niveau als ze maar dezelfde intensiteit van emotie losweken.
3. Nietzsche en Langer spreken elkaar eigenlijk tegen: voor Nietzsche gaat het om een spanning tussen vorm en expressie, voor Langer gaat het om samensmelting tussen beiden.
4. Voor Nietzsche geldt dat het onbewuste een belangrijk element is in het maken van kunst. Dat wil zeggen dat een kunstenaar meestal niet weet waar hij mee bezig is.

Kies één van volgende alternatieven

- a. Alleen stellingen 1 en 2 zijn correct
- b. Alleen stellingen 3 en 4 zijn correct
- c. Alleen stelling 2 en 3 zijn correct
- d. Alle stellingen zijn correct

Vraag 2

Zoals we in verschillende voorbeelden al aangetoond hebben, leidde Nietzsche's theorie tot inspiratie voor wat later de expressionistische kunststroming zal genoemd worden. In een opdracht hebben jullie al enkele expressionistische kunstenaars opgezocht. Kies nu één van deze kunstenaars en bespreek een kunstwerk van diezelfde kunstenaar aan de hand van Nietzsche's theorie van het onbewuste en het bewuste van de kunstenaar. Gebruik de termen apollinisch en dionysisch om het kunstwerk te bespreken. Doe dit op maximaal een halve pagina.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Vraag 3

Verbind de volgende concepten met elkaar zodat ze samen een geheel vormen.

Kunst is taal Het apollinische De drift om kunst te maken	Het dionysische De vorm van kunst Kunst als symbool
---	---

5. Afsluitende opdracht

Opdrachtseu



Als afsluitende opdracht moeten jullie een portfolio opstellen over verschillende kunstwerken. Hierbij wordt rekening gehouden met je eigen visie over kunst, dus gewoon de cursus overtypen is niet voldoende!

Voor deel 1 krijgen jullie van de leerkracht drie verschillende kunstwerken aangeboden. Deze kunstwerken situeren jullie binnen een bepaalde periode en kunststroming. Gebruik hiervoor minstens twee boeken. Het internet alleen gebruiken voor de gehele opdracht is niet toegelaten!

Voor deel 2 kiezen jullie een kunstwerk. Dit kan een schilderij zijn, een film, een muziekwerk,... Je bent vrij in je keuze. Dit kunstwerk bespreek je aan de hand van de drie theorieën die we besproken hebben in de bundel. Gebruik hierbij gerust de voorbeelden die je vindt in de bundel.

Ten slotte schrijf je in deel 3 een eigen appreciatie voor het kunstwerk. Probeer in deze bespreking rekening te houden met begrippen uit de bundel.

Presenteer je portfolio op een originele, creatieve manier! Gebruik veel kleuren, zorg dat alles proper is en maak er zelf een kunstwerkje van!